

सोरु गाउँपालिका द्वरा प्रकाशित

स्थानीय राजपत्र

खण्ड: १

संख्या: १

मिति: २०७९/०९/२५

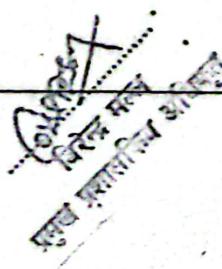
भाग-२

सोरु गाउँपालिकाको

वातावरणीय तथा सामाजिक जोखिम प्रभाव अध्ययन दिग्दर्शन, २०७९

परियोजनाले पार्ने वातावरणीय तथा सामाजिक जोखिमका लागि अनिवार्य र प्रारम्भिक चरणमा वातावरणीय तथा सामाजिक जोखिम प्रभावको मूल्याङ्कन गर्नु पर्न छ । स्थानीय पूर्वाधार विकासको लागि तयार गरिएको वातावरणीय तथा सामाजिक जोखिम प्रभावको मूल्याङ्कन (ESMP) दिग्दर्शनले पहिचान गरिएका जोखिमहरूको उचित अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा रिपोर्टिङको सुनिश्चित गर्दै पहिचान गरिएका जोखिम अथवा अन्य कुनै नयाँ जोखिमको निगरानी गर्नेछ । सामाजिक र वातावरणीय दृष्टिकोणबाट स्थानिय पूर्वाधार विकासका सबै पक्षहरूमा वातावरणलाई विचार गर्न आवश्यक छ । यसले स्थानिय तहमा सञ्चालन हुने सबै भौतिक पूर्वाधार कार्यहरूको अनुकूल तथा प्रतिकूल वातावरणीय र सामाजिक प्रभावहरूलाई व्यवस्थित रूपमा पहिचान, अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्न मद्दत गर्नेछ । यो दिग्दर्शन यस गाउँपालिका अन्तर्गत सञ्चालित सबै प्रकारका पूर्वाधार विकास कार्यक्रम, योजना तथा परियोजनाहरूका लागि लागू हुनेछ ।

यो दिग्दर्शन सोरु गाउँपालिकाको प्रशासकिय कार्यविधि (नियमित गर्न बनेको) ऐन, २०७९ को दफा ४ अनुसार निर्माण गरी मिति २०७९/०९/२५ गते बसेको बैठकले यस कार्यविधि पारित गरी कार्यन्वयन गरिएको छ ।

विषय सूची

१. परिचय:	२
२. वातावरणीय तथा सामाजिक जोखिम प्रभाव मूल्यांकनको उद्देश्यहरु:	२
३. वातावरणीय तथा सामाजिक प्रभाव अध्ययन कसले गर्ने :	२
४. वातावरणीय तथा सामाजिक जोखिम प्रभाव अध्ययन कागजातमा दस्तखत गर्ने आधिकारीक व्यक्ति :	२
५. वातावरणीय तथा सामाजिक जोखिम प्रभाव अध्ययनका चरणहरु :	३
६. जोखिमका तीन स्तर र उपयुक्त कार्यहरु	४
७. जोखिम प्रभाव मूल्यांकन योजना डिजाईन प्रक्रिया:	५
८. वातावरणीय तथा सामाजिक प्रभाव अध्ययनका लागि प्रयोग गरिने Tool	६
९. अध्ययन प्रश्नावलीहरु प्रयोग गर्नका लागि मार्गदर्शक नोट :	६
१०. प्रश्नहरुको दायरा:	७
अनुसुचि १ : समूदायमा गरीने जोखिम प्रभाव मूल्यांकनका लागि सरलिकृत L1 / L2 प्रश्नावली	८
अनुसुचि २ : वातावरणीय तथा सामाजिक जोखिम प्रभाव अध्ययन प्रमाणिकरण ढाँचा	१६
अनुसुचि ३ : वातावरणीय तथा सामाजीक व्यवस्थापन टिप्पणी (note) का लागि ढाँचा (Template)	१८
अनुसुचि ४ : जोखिम स्तरीकरणका सूचकहरु :	२०
अनुसुचि ५ : सम्भावित जोखिम न्यूनिकरणका उपायहरु :	२१

१. परिचयः

परियोजनाले पार्ने वातावरणीय तथा सामाजिक जोखिमका लागि स्थानिय र प्रारम्भिक चरणमा वातावरणीय तथा सामाजिक जोखिम प्रभावको मूल्याङ्कन गर्नु पर्ने छ । स्थानीय पूर्वाधार विकासको लागि तयार गरिएको वातावरणीय तथा सामाजिक जोखिम प्रभावको मूल्याङ्कन (ESMP) दिग्दर्शनले पहिचान गरिएका जोखिमहरुको उचित अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा रिपोर्टिङको सुनिश्चित गर्दै पहिचान गरिएका जोखिम अथवा अन्य कुनै नयाँ जोखिमको निगरानी गर्नेछ । सामाजिक र वातावरणीय दृष्टिकोणबाट स्थानिय पूर्वाधार विकासका सबै पक्षहरुमा वातावरणलाई विचार गर्न आवश्यक छ । यसले स्थानिय तहमा सञ्चालन हुने सबै भौतिक पूर्वाधार कार्यहरुको अनुकूल तथा प्रतिकूल वातावरणीय र सामाजिक प्रभावहरुलाई व्यवस्थित रूपमा पहिचान, अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्न मद्दत गर्नेछ । यो दिग्दर्शन यस पालिका अन्तर्गत सञ्चालित सबै प्रकारका पूर्वाधार विकास परियोजनाहरुका लागि लागू हुनेछ ।

यो दिग्दर्शन सोरु गाउँपालिकाको प्रशासकिय कार्यविधि (नियमित गर्न बनेको) ऐन, २०७९ को दफा ४ अनुसार निर्माण गरी कार्यान्वयन गरिएको छ ।

२. वातावरणीय तथा सामाजिक जोखिम प्रभाव मूल्याङ्कनको उद्देश्यहरुः

वातावरणीय तथा सामाजिक जोखिम प्रभाव मूल्याङ्कनको मूल्य उद्देश्य परियोजना कार्यान्वयन सँग सम्बन्धित वातावरणीय तथा सामाजिक प्रभावहरुको पहिचान र सम्बोधन गर्नु हो । यसका विशिष्ट उद्देश्यहरु निम्न लिखित छन्:

- कुनै पनि स्थानिय पूर्वाधारको निर्माण, स्तरोन्नति, र मर्मत सम्भार सँग सम्बन्धित सम्भावित प्रतिकूल वातावरणीय र सामाजिक जोखिमहरु पहिचान गर्न ।
- प्रतिकूल प्रभावहरुलाई सम्बोधन गर्नका लागि वातावरणीय तथा सामाजिक न्यूनीकरण योजना निर्माणका लागि दिशा निर्देश प्रदान गर्न ।
- वातावरण र मानवीय कृयाकलापमा प्रतिकूल प्रभाव पर्न नदिन ।
- प्रभाव रोक्न असम्भव भएमा प्रतिकूल प्रभावहरुलाई न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन गर्न ।

३. वातावरणीय तथा सामाजिक प्रभाव अध्ययन कसले गर्ने:

निम्न उल्लेखित व्यक्ति वा निकायहरुले वातावरणीय तथा सामाजिक प्रभाव अध्ययन गर्न सक्नेछन्:

- स्थानिय सरकारका प्रतिनिधिको रूपमा प्रमुख प्रशासकिय अधिकत, योजना शाखा वा पूर्वाधार शाखा
- आवश्यक परेको खण्डमा स्थानिय सरकारले कुनै पनि स्थानीय ईकाइ वा अन्य विकास निकायको सहयोग लिनेछ ।
- परियोजनासँग सम्बन्धित साझेदार गर्ने गैर सरकारी निकाय
- अध्ययन गर्ने व्यक्ति वा निकाय जोखिमको घोषित स्तर सहित सत्य र तथ्यका लागि उत्तरदायी हुनेछन् ।
- सम्भव भए सम्म, सबै सरोकारवालाहरु विषेश गरी कार्यक्रम मार्फत सेवा प्रदानगर्ने व्यक्तिहरु प्रभाव अध्यानमा सामेल हुन आवश्यक हुन्छ । त्यसै गरी, वातावरणीय प्रभाव अध्ययनका लागि जिम्मेवार सरकारी निकाय पनि सम्लग्न हुनु पर्दछ ।
- आवश्यक परेको खण्डमा, अध्ययन प्रक्रियामा वात्य विज्ञहरुलाई समेत समावेश गर्न सकिनेछ ।

४. वातावरणीय तथा सामाजिक जोखिम प्रभाव अध्ययन कागजातमा दस्तखत गर्ने अधिकृत व्यक्ति :

- सैद्धान्तिक रूपमा, जोखिम प्रभाव अध्ययनमा सम्लग्न नभएका सरकारी कर्मचारीले जोखिम प्रभाव अध्ययन कागजातमा दस्तखत गर्नु पर्दछ । जुन निम्न लिखित हुनेछन्:

.....
विरेन्द्र मल्ल
प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत

- सम्बन्धित पालिकाका प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत जिम्मा, नेपाल
- अध्ययनमा सम्बन्ध नभएको हकमा पूर्वाधार शाखा
- वातावरणीय प्रभाव अध्ययन सम्बन्धि कागजातमा दस्तखत गर्ने व्यक्ति वा निकाय अध्ययन प्रक्रियाको सही प्रयोगका लागि उत्तरदायी हुन्छन् जसको हस्ताक्षरले निम्न लिखित तत्त्वलाई प्रमाणित गर्दछ :
  - यस दिग्दर्शनमा उल्लेख भएको प्रक्रिया अनुसार भएको थियो
  - उचित रूपमा उपयोग दक्ष व्यक्ति हरुबाट गरिएको थियो
  - पर्याप्त लगनशिलताका साथ गरिएको थियो ।
- वातावरणीय प्रभाव अध्ययन साफेदार संस्था वा अन्य सहयोगी संस्थाद्वारा गरिएको छ भने हस्ताक्षर गर्ने आधिकारिक व्यक्ति वा संस्था लाई अध्ययन सम्बन्धि प्रमाण उपलब्ध भएको हुनु पर्दछ । तल उल्लेखित तालिकामा वातावरणीय अध्ययन तथा आधिकारिक हस्ताक्षरको विभिन्न अवस्था उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका १ : वातावरणीय अध्ययन तथा आधिकारिक हस्ताक्षरको विभिन्न अवस्था

कार्यक्रम कार्यान्वयनको ढाँचा तयार गर्ने	वातावरणीय जोखिम प्रभाव अध्ययन गर्ने	अध्ययन प्रमाणिकरण गर्ने	कार्यक्रम कार्यान्वयन तथा सम्बन्धित वातावरणीय जोखिम प्रभाव न्यूनिकरणका उपायहरु अवलम्बन गर्ने
	यी व्यक्ति तथा निकाय प्रभाव अध्ययनको सत्यता र शुद्धताको लागि उत्तरदायी हुन्छन्	यी व्यक्ति तथा निकाय प्रभाव अध्ययन प्रक्रियाको सही प्रयोगका लागि उत्तरदायी हुन्छन्	यी व्यक्ति तथा निकाय प्रभाव अध्ययन वाट पहिचान भएका जोखिम न्यूनिकरणका उपायहरु कार्यान्वयनका लागि उत्तरदायी हुन्छन्
योजना प्रमुख	योजना प्रमुख	प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत	पूर्वाधार शाखा
इन्जिनियर	इन्जिनियर	प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत	निर्माण कम्पनी र स्थानिय तह
साफेदार संस्था (प्रस्तावनामा उल्लेखित)	पूर्वाधार शाखाको सहयोगमा साफेदार संस्था	प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत	साफेदार संस्था र स्थानिय तह
सरकारी निकाय	सम्बन्धित सरकारी निकायको सहयोग र पूर्वाधार शाखा प्रमुख	प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत	स्थानिय तह

पुनराच:

- प्रमुख प्रशासकिय अधिकृतको अनुपस्थितिमा, सम्झौतामा उल्लेख भए बमोजिमका सहायक अधिकृतहरु, योजना अधिकृत वा लेखा अधिकृत
- पूर्वाधार शाखा प्रमुखको अनुपस्थितिमा, सम्झौतामा उल्लेख भए बमोजिगका निर्माण व्यवसायी संगको सम्झौतामा उल्लेख भए बमोजिमको इन्चार्ज, सब-इन्जिनियर

५. वातावरणीय तथा सामाजिक जोखिम प्रभाव अध्ययनका चरणहरु :

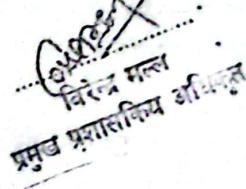
- पहिलो चरण : क्रियाकलाप कार्यान्वयन गरिने आयोजनाको सम्भावित वातावरणीय तथा सामाजिक जोखिम संबन्धित जानकारी सङ्ग्रहन गर्ने । यसरी सङ्ग्रहित जानकारी, सन्दर्भ विश्लेषण, सामग्रीहरु तथा सरोकारवालाहरुसँगको परामर्शको अभिन्न अङ्ग हुनु पर्दछ ।

विरेन्द्र मल्ल
प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत

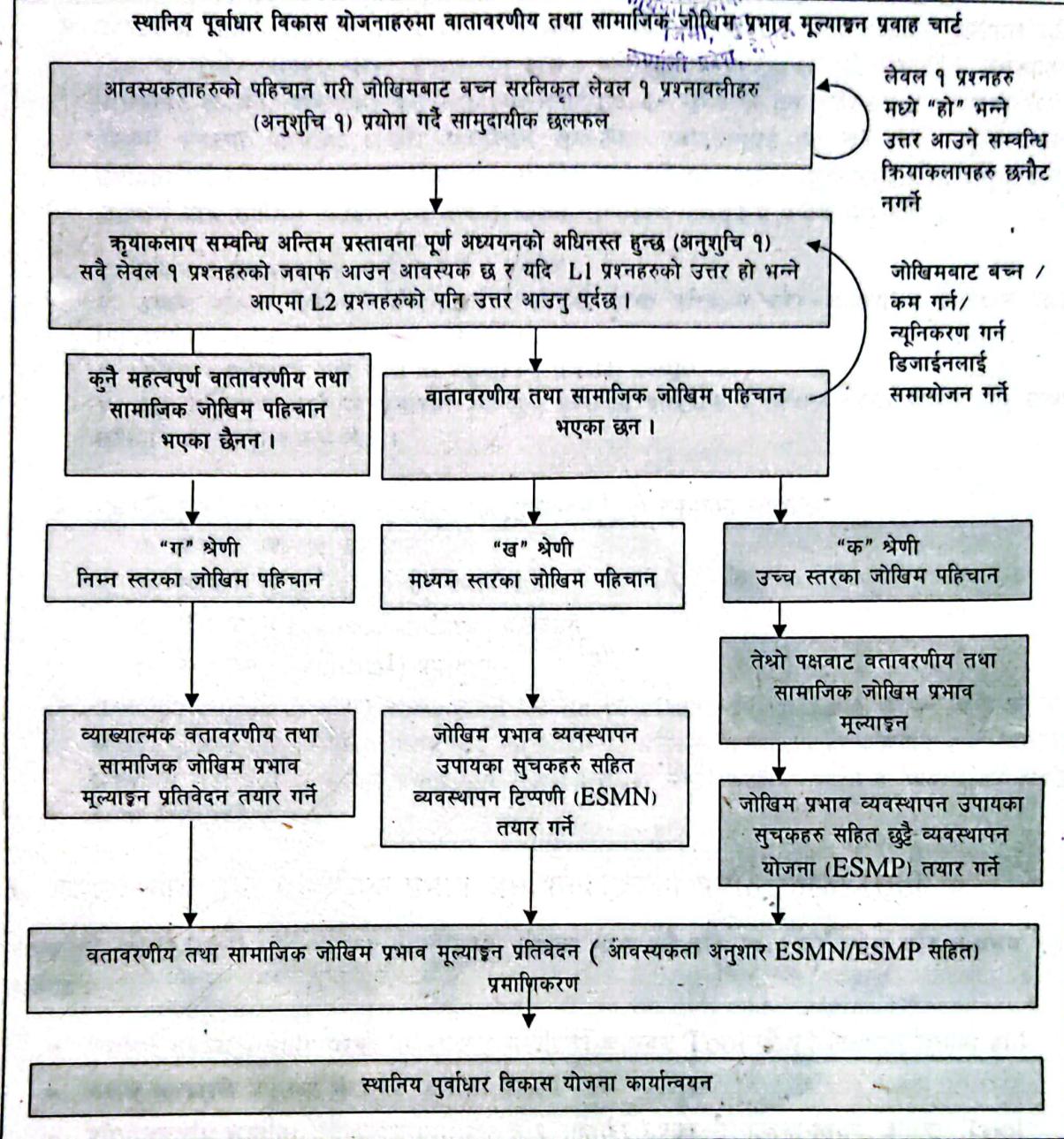
- दोश्रो चरण: जोखिमहरु तथा तिनका स्तर र आवस्यक कार्यका लागि कार्यान्वयनका लागि प्रस्तावित योजनाको प्रभाव अध्ययन गर्ने । जोखिम प्रभाव अध्ययनले प्रस्तावित योजना जोखिमका इ स्तर मध्य कुनमा पर्दछ भनी वर्गिकृत गर्दछ । जोखिमको स्तर सम्बन्धित योजनाको सम्भावित सबै जोखिमहरु मध्य सबै भन्दा उच्चतम जोखिम हो भन्ने सङ्गत हो । जोखिमको स्तरले जोखिम न्यूनिकरणका लागि आवस्यक कियाकलापहरुको निर्धारण गर्दछ ।
- तेश्रो चरण: जोखिम व्यवस्थापनका उपायहरु समावेश गरेर दोश्रो चरणबाट पहिचान भएका जोखिमहरुलाई स्विकार गरी वा पहिचान भएका जोखिमहरुबाट वच्च डिजाइनलाई पुनरावलोकन गरी कार्यान्वयन गर्ने योजनालाई समायोजन र अन्तिमरूप दिने ।
- चौथो चरण: वातावरणीय तथा सामाजिक जोखिम प्रभाव अध्ययन प्रतिवेदनलाई सम्झौताका शर्त सहित कार्यान्वयन ।
- पाँचौं चरण: दोश्रो चरणमा पहिचान भएका र डिजाइनमा एकिकृत गरिएका जोखिम र जोखिम न्यूनीकरणका उपायहरु सहित परियोजनाको कार्यान्वयन र अनुगमन ।

६. जोखिमका तीन स्तर र उपयुक्त कार्यहरु

- निम्न स्तरको जोखिम (ग श्रेणी): यस प्रकारको जोखिमले प्रतिकूल वातावरणीय तथा सामाजिक जोखिम छैन अथवा सिमित जोखिम छ भन्ने कुराको सङ्गत गर्दछ । यस प्रकारको जोखिममा, योजना कार्यान्वयन ढाँचामा सामान्य वा परिवर्तन नगर्नु पर्ने अवस्था रहन्छ । यस वर्गमा पर्ने योजनाहरुका लागि वातावरणीय तथा सामाजिक जोखिम न्यूनिकरण योजना (ESMP) आवश्यक पर्दैन ।
- मध्यम स्तरको जोखिम (ख श्रेणी): यस प्रकारको जोखिमले केहि हद सम्म प्रतिकूल वातावरणीय तथा सामाजिक जोखिम हुन्छ भन्ने कुराको सङ्गत गर्दछ तर योजना कार्यान्वयनका तत्वहरुलाई समायोजन गरेर यस्ता जोखिमहरुबाट वच्च सकिन्छ । यदि कार्यान्वयनको ढाँचा परिवर्तन गरेर यस्ता जोखिमहरुबाट वच्च सकिदैन भने, वातावरणीय तथा सामाजिक जोखिम व्यवस्थापन टिप्पणी (ESMN) न्यूनिकरणका उपायहरु लागू वर्णन र योजनावद गरिएको हुनु पर्दछ । यस्तो टिप्पणी परियोजना डिजाइन टिम द्वारा विकसित गरिएको हुन्छ । ESMN template को लागि सन्दर्भ सूचि ४ हेर्नु होला ।
- उच्च स्तरको जोखिम (क श्रेणी): यस प्रकारको जोखिमले सम्भावित प्रतिकूल वातावरणीय तथा सामाजिक जोखिम रहने सम्भावना उच्च रहने कुराको सङ्गत गर्दछ । यदि प्रतिकूल वातावरणीय तथा सामाजिक जोखिमबाट वच्च, कम गर्न अथवा न्यूनिकरण गर्न कार्यान्वयनको ढाँचा परिवर्तन गरिएन भने, यसले नेपाल सरकारको विभिन्न नितिहरुको उल्हास भएको मानिने छ र यस्ता योजनाहरु अनुमोदन हुनेछैनन् । यदि, यस्ता योजनाहरु जसरी पनि अगाडि बढाउनु पर्ने देखिन्छ र उच्च जोखिमबाट वच्च कार्यान्वयनको ढाँचा परिवर्तन वा परिमार्जन गर्न सकिदैन भने, एउटा छुटै वातावरणीय तथा सामाजिक जोखिम प्रभाव मूल्याङ्कन (ESIA) र सो सँग सम्बन्धित वातावरणीय तथा सामाजिक जोखिम प्रभाव व्यवस्थापन योजना आवश्यक पर्दछ ।

 विरेन्द्र मल्हा
 नेपाल प्रशासनिक्य डिपार्टमेन्ट

स्थानिय पूर्वाधार विकास योजनाहरुमा वातावरणीय तथा सामाजिक जोखिम प्रभाव मूल्यांकन प्रवाह चार्ट

७. जोखिम प्रभाव मूल्यांकन योजना डिजाइन प्रक्रियाको एउटा भागको रूपमा:

जोखिम प्रभाव मूल्यांकन सम्बन्धित विषय वस्तुका ज्ञाताहरूद्वारा योजना डिजाइन चरणमा गर्नु पर्दछ। मूल्यांक गर्ने व्यक्तिहरुसँग वातावरणीय र/अथवा सामाजिक मुद्दाहरुमा उपयुक्त अनुभव अथवा तालिम प्राप्त हुनु पर्दछ। तर उच्च स्तरको विशेषज्ञताको भने आवस्यकता पैदैन। एदि दुवै विषयमा योग्य व्यक्ति छ भने दुवै वातावरणीय र सामाजिक प्रभाव मूल्यांकन एउटै व्यक्तिले गर्न सक्दछन। स्थानिय श्रोत व्यक्तिहरुको सञ्जालमा पहुँच जस्तै: सल्लाहकारहरु र विश्व विद्यालयका अनुशन्धान कर्ताहरु जसलाई कुनै निश्चित विषयवस्तुमा सल्लाह लिनु पर्ने भएमा सहज हुन सक्दछ र स्थानिय सरकारले यस्ता स्थानिय श्रोत व्यक्तिहरुको रोस्टर (Roster) स्थापना गर्ने कुरामा विचार गर्न सक्दछ।

तल उल्लेखित कुराहरुलाई मनन गर्दै, मूल्यांकन टोलीले मूल्यांकन प्रश्नावलीहरु मार्फत निम्न कुराहरुमा सहयोगी रूपमा काम गर्नु पर्दछ।

प्रभाव प्रश्नावली अधिकारी
विवेदन माला

➤ प्रश्नहरूको जवाफ दिवा के कस्ता अनिच्छित अशाहरु देखा पर्ने समझने भनेर आपसमा छलफल गरी त्यसबाट बच्ने उपायहरू खोज्ने प्रयास गर्नु होस । यदि कुनै कियाकलापले धेरै सम्भावित समस्याहरु निम्नाउदै छ भने, योजनाको केहि पक्षाहरुमा पुनर्विचार गर्ने उपयोगी हुन सक्दछ । उदाहरणको लागि योजना स्थलमा परिवर्तन । केहि अवाञ्छित सम्भावित प्रभावहरूलाई रद्द गर्न सक्ने न्यूनिकरणका उपायहरूलाई परिभाषित गरी कियाकलापमा समावेश गर्नु पर्ने हुन सक्छ । (सुझावका लागि अनुसुचि ५) छलफल लाई निर्देशित गर्नका लागि तल उल्लेखित न्यूनिकरण पदानुक्रम प्रयोग गर्नु पर्ने छ:

१. जोखिम र प्रभावहरूलाई अनुमान गर्ने र उम्कने
२. उम्कन सम्भव हुने भने योजना कार्यान्वयनको ढाँचा परिवर्तन गरेर जोखिम र प्रभावहरु लाई स्थिकारयोग्य स्तरमा न्यूनिकरण वा कम गर्ने ।
३. जोखिम र प्रभावहरु लाई कमि वा न्यूनिकरण गरिसके पश्चात
४. जहाँ महत्वपूर्ण अवशिष्ट प्रभावहरु रहन्छन, तिनलाई प्राविधिक र वित्तिय रूपमा सम्भव भए सम्म क्षतिपूर्ति वा सन्तुलन गर्नु होस ।

➤ ध्यान दिनु पर्ने पक्षहरु, प्रभाव मूल्याङ्कन गर्दा प्रभावहरु निम्न रूपहरुमा आउँदछन :

- प्रतक्ष र अप्रतक्ष प्रभावहरु
- सञ्चारी (Cumulative) प्रभावहरु
- सीमापार (Transboundary) प्रभावहरु
- अवशिष्ट (Residual) प्रभावहरु

➤ सम्भावित प्रभावहरु अत्यधिक रूपमा सन्दर्भ-प्रभावित (Context-dependent) हुन्छन भन्ने कुरामा सचेत हुनुहोस् । थोरै सम्भावित प्रभाव पार्ने एउटा निश्चित स्थानमा सञ्चालित कियाकलाप अर्को स्थानमा सञ्चालन गर्दा ठूलो सम्भावित प्रभाव पार्न सक्दछ । तसर्थ, यस्तो अध्ययन स्थान र कियाकलाप पिच्छे भिन्ना भिन्न गर्नु पर्दछ ।

८. वातावरणीय तथा सामाजिक प्रभाव अध्ययनका लागि प्रयोग गरिने Tool

समझदारी पत्र (MoU) को आधारमा तल उल्लेख गरिएका मध्य कुनै पनि Tool को प्रयोग गरेर अध्ययन गर्न तरिकाले :

- स्थानिय सरकारले तयार गरेको वा उपलब्ध गराईएका अध्ययन Tool यो पूर्व निर्धारित विकल्प हो ।
- नेपाल सरकारले उपलब्ध गराएको अध्ययन Tool
- परियोजनासँग सम्बन्धित दूसरो सरोकारवालाहरु वीच सहमति भएको परियोजना-विशेष अध्ययन Tool

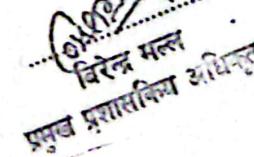
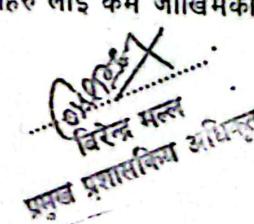
९. अध्ययन प्रश्नावलीहरु प्रयोग गर्नका लागि मार्गदर्शक नोट :

यस अध्ययन दिव्यांशनमा L1 का २२ ओटा सामान्य प्रश्नहरु (बोल्ड) र L2 का लगभग ७० ओटा विस्तृत प्रश्नहरु (प्रत्येक L1 प्रश्नहरूको मुनि) समावेश छन् । ति प्रश्नावलीहरु द विषयगत क्षेत्रहरुमा वर्गीकृत छन् जुन वातावरण संरक्षण ऐन २०१९ सँग सम्बन्धित छन् ।

L1 का सबै प्रश्नहरूको जवाफ सर्वप्रथम आउन आवश्यक हुन्छ । L2 का प्रश्नहरु तबमात्र सोधन आवश्यक हुन्छ, जब L1 प्रश्नहरूको उत्तर “हो” वा “छ” भन्ने आउँदछ ।

प्रश्न सोझ्ने सम्भावित बवस्थाहरु :

- यदि सबै L1 प्रश्नहरूको उत्तर “हैन” भन्ने आएमा त्यस्ता योजनाहरु लाई कम जोखिमका मानिन्द्रन र L2 का प्रश्नहरु सोधन आवश्यक हुँदैन ।

- यदि कुनै एउटा L1 प्रश्नको जवाफ “हो” भन्ने आएमा सोहिरसंग सम्बन्धित L2 प्रश्नमा प्रवेश गर्ने । यस्तो अवश्यामा L1 को हो भन्ने उत्तरसँग सम्बन्धित L2 का सबै प्रश्नहरूको उत्तर आउन आवश्यक हुन्छ । L2 का प्रश्नहरूले योजना कम, मध्यम अथवा उच्च कुनै पनि जोखिमको हुनसक्ने कुराको सङ्केत गर्दछ ।
- यदि कुनै पनि एउटा L2 प्रश्नले उच्च जोखिमको सङ्केत गरेमा, त्यो पूरै योजना उच्च जोखिमको रूपमा वर्गीकृत हुन्छ ।
- यदि L2 प्रश्नले उच्च जोखिमको सङ्केत गरेन तर कुनै पनि एउटा L2 प्रश्नले मध्यम जोखिमको सङ्केत गरेमा, त्यो पूरै योजना मध्यम जोखिमको रूपमा वर्गीकृत हुन्छ ।
- यदि कुनैपनि L1 प्रश्नको जवाफ “हो” भन्ने आएता पनि कुनै पनि L2 प्रश्नको जवाफ “हो” भन्ने नआएमा सो योजना निम्न जोखिम भएको योजनाको रूपमा वर्गीकृत हुन्छ । जोखिमको स्तरले कस्ता प्रकारका पुनः कार्यहरू आवस्यक पर्दछ भन्ने कुराको निर्धारण गर्दछ :

  - निम्न स्तरको जोखिम (ग श्रेणी): योजना कार्यान्वयन ढाँचामा कुनै पनि परिवर्तन तथा जोखिम व्यवस्थापन योजना आवश्यक रहेदैन ।
  - मध्यम स्तरको जोखिम (ख श्रेणी): योजनालाई कम स्तरको जोखिममा ढाल्न, योजना कार्यान्वयन ढाँचामा परिमार्जन गर्ने या जोखिमलाई कायम राख्दै जोखिम व्यवस्थापन योजना (ESMP) विकास गर्ने ।
  - उच्च जोखिम (क श्रेणी): योजनालाई कम वा मध्यम स्तरको जोखिममा ढाल्न, योजना कार्यान्वयन ढाँचामा परिमार्जन गर्ने या योजनालाई रद्द गर्ने वा स्वतन्त्र निकाय बाट प्रभाव मूल्याङ्कनको व्यवस्था गर्ने र जोखिमलाई कायम राख्दै जोखिम व्यवस्थापन योजना (ESMP) विकास गर्ने ।

१०. प्रश्नहरूको दायरा :

योजनासँग सम्बन्धित क्रियाकलापहरू कार्यान्वयनका सबै चरणहरूमा सबै प्रश्नहरू लागू हुन्छन्: योजना कार्यान्वयनको चरण (जस्तै: सुरुवाती चरण, निर्माण आदि) साथै पर्याप्त जानकारी उपलब्ध भएको खण्डमा समाप्ति पश्चात पनि (जस्तै: मर्मत, आत्म निर्भर, सञ्चालन, खारेजी आदि) सबै प्रश्नहरू क्रियाकलाप कार्यान्वयनका सबै तत्वहरूमा लागू हुन्छन् चाहे क्रियाकलापहरू स्थानीय तह आफैले कार्यान्वयन गरेको होस या साभेदार संस्थाले किनकि साभेदारहरू पनि स्थानिय तहको को मापदण्डहरू अन्तरगत कार्य गर्दछन् । योजना कार्यान्वयनबाट लाभग्राही लगायत सबै प्रभावित हुन सक्छन भन्ने कुरा ध्यानमा राख्दै सबै प्रश्नहरूको उत्तर आउन आवश्यक हुन्छ ।

२.६	के योजना कार्यान्वयनले राष्ट्रिय वा WHO मापदण्ड भन्दा माथि मानव उत्तमोगका लागि प्रयोग हुने पानीका शोतहरु दृष्टित गर्न सक्छ?	उच्च उच्च उच्च उच्च उच्च उच्च उच्च उच्च उच्च उच्च उच्च उच्च उच्च उच्च उच्च उच्च	Note: extraction of groundwater in arid or semi-arid areas can easily lead to groundwater depletion; consider measures to control the amount of water withdrawn and measures to favour replenishment of groundwater. <i>Examples of sources of contamination: wastewater discharge; overuse of agrochemicals.</i> <i>Reference for water quality: national legislation; if this is not available, then as defined by WHO.</i> <i>Note: If the risk exists that drinking water sources would be contaminated, also consider the risk of causing conflict (question 19).</i>	
३	के योजना कार्यान्वयनले भाटोको उच्चरपनलाई घटाउन, भू-क्षयीकणलाई बढाउन, वा सतहको पानीको बहावमा तल्लिको भार बढाउन सक्छ?			
३.१	के योजना कार्यान्वयनले उत्त स्थानको जमिन लाई उपयुक्त हुने माटो संरक्षणका उपायहरुको सकिन्दै?	मध्यम	Note: a road of 10m wide x 10km long covers 10ha	
३.२	के योजना कार्यान्वयनले १ बेसिन १० हेक्टर सम्मको जमिलाई कृषि वा पूर्वाधार विकासमा परिवर्तित गर्न सकिन्दै?	उच्च		
३.३	के योजना कार्यान्वयनले सम्झावित लेदोमाटो सहित पानी जम्मा हुने र लबणीकरणलाई कम गर्न उपायहरु नव्वेपनाई सिंचाइ योजनाहरु प्रयोगस्थापना वा विकास गर्न सकिन्दै?	मध्यम	<i>Examples of mitigation measures: scheduled irrigation, creation of drainage canals, creation of raised beds</i>	
३.४	के योजना कार्यान्वयनले माटोको मात्रा र गुणस्तर घटाउन सबै कृषि अभ्यास वा कृषि रसायनिकहरु प्रयोग गर्न सक्छ?	मध्यम	<i>Example: capacity building would be a mitigation measure to ensure sustainable practices and correct use of agrochemicals</i>	टिप्पणी / व्याख्या
४	कारारपणीय तथा सामाजिक मापदण्ड र ईको-सिस्टम र जैविक विविधता पार्ने सक्छ?	उच्च उच्च उच्च उच्च उच्च उच्च उच्च उच्च उच्च उच्च उच्च उच्च उच्च उच्च उच्च उच्च उच्च	<i>Examples: the reduction of an area that is known to be the habitat of an endangered species; the reduction of the population of a local species</i>	
४.१	के योजना कार्यान्वयनले लोपोन्मुख गनावर, बोटाविल्या वा किराहरको प्रणालीको प्राकृतिक वाचस्पत्यमा ड्रॉल्वानिय रूपमा कामी त्याउन सक्छ?	मध्यम	<i>Examples: the conversion of forest or wetland to farmland could destroy the habitat of certain species</i>	
४.२	के योजना कार्यान्वयनले अनियमित वा विनाइत पत्र संकलन, धिकार वा माछा भाँडा कार्यमा विहिँ गर्ने सक्छ?	मध्यम	<i>References: for endangered species, see the IUCN Red List of Threatened Species ; for protected species, see national legislation</i>	
४.३	के योजना कार्यान्वयनले लोपोन्मुख वा संरक्षित जग्नावर, किरा, वा विरुवाको प्रणाली वा, तिनिहरुको वाचस्पत्यलाई नकारात्मक असर पार्न सक्छ?	उच्च	<i>References: for endangered species, see the IUCN Red List of Threatened Species ; for protected species, see national legislation</i>	
४.४	के योजना कार्यान्वयनले लोपोन्मुख वा संरक्षित जग्नावरहरु वा किराहरको वाचस्पत्यलाई को शेर परिवर्तन गर्न सक्छ?	उच्च	<i>References: for endangered species, see the IUCN Red List of Threatened Species ; for protected species, see national legislation</i>	
४.५	के योजना कार्यान्वयनले अनीठा - Alien) वा आनुकूलक अपमा परिमार्जनको परिचय पराउन सक्छ?	मध्यम	<i>Reference: Environment Protection policies of Nepal Government.</i>	
४.६	के योजना कार्यान्वयनले आनन्दकारी हाराहरु अनीठा - Alien) वा आनुकूलक अपमा परिमार्जित प्रजानीहरु परिचय पराउन सक्छ?	उच्च	<i>Definition of invasive alien species: non-native species that thrive in the host ecosystem and threaten the native biological diversity</i> <i>References: IUCN Global Invasive Species Database; CABI Invasive Species Compendium</i>	प्राची प्रशारान्वय अधिकारी विवरण माला .....

अनुसूचि-१

समुदायमा गरिने जीविम प्रभाव मूल्यांकनका लागि अर्थात् L1 / L2 प्रभावता
समुदायमा आपूर्ति सहभागिता मुलक योजना अथवा समुदाय स्तरिय जीविम प्रभाव मूल्यांकन तल उल्लेखित प्रश्नावलीको प्रयोग गरेर गर्नु पर्दछ : सामुदायिक नक्साइन, सामुदायिक अन्वयाच
(community transect walk), सामुदायिक योजना तर्जुमा अथवा तर्जुमा निर्दिष्ट समुदाय छलफल (Ad-hoc focus group discussion)

वालोवालीय तथा सामाजिक यापालन		वालोवालीय तथा सामाजिक यापालन		टिप्पणी/व्याच्चा	
वालोवालीय	स्तर	वालोवालीय	स्तर	टिप्पणी/व्याच्चा	
१	के योजना कार्यान्वयनले जगल, विमान यात्रा जीमन, बेतोयोग जीमन, घरण यात्रा जीमन आधिक महत्वका परिवृक्ष परिवर्तन गर्न सक्छ ?			उदाहरणहरू: Examples: the change of land cover could be intentional (e.g. conversion of rangeland or forest in agricultural land) or unintentional (e.g. IDPs deforesting the area around).	
१.१	के योजना कार्यान्वयनले १ देखि १० हेक्टरको शेषको (contiguous or cumulative) प्राकृतिक वनस्पती आवरणलाई घटाउन, दुकापार्न वा न्यालार्ण गर्न सकिन्तु ?	प्रायम		Examples of degradation: burning, thinning, fellng, unsustainable pruning, and harvesting from trees and other forest resources.	
१.२	के योजना कार्यान्वयनले १० हेक्टर भन्दा बढि (contiguous or cumulative) शेषको प्राकृतिक वनस्पती आवरणलाई घटाउन, दुकापार्न वा न्यालार्ण गर्न सकिन्तु ?	उच्च		Examples of fragmentation: additional fencing, construction of new pathways or roads through a forest, further fragmentation of plots.	
२	के योजना कार्यान्वयनले सरावको जीमन मुक्तिको अथवा पारिको मात्रा वा गुणस्तर परिवर्तन गर्न सकिन्तु ?			Examples of conversion: clearance of forest for agricultural or constructions.	
२.१	के योजना कार्यान्वयनले ३ हेक्टर भन्दा अलो/गाहिरो वा ४०० घन मिटर भन्दा बढि भण्डारण क्षमता भएको विधि, तार-जाली, जलाशय वा पोखरीहरूको पुतरिमार्ण या निरामण गर्न सक्दछ ?	प्रायम		Note: as per the Engineering Risk Matrix, a dam of >3m cannot be constructed	
२.२	के योजना कार्यान्वयनले २० हेक्टर भन्दा बढि लेन ओगट्ने सिंचाइको पुनर्स्थापना वा निरामण गर्ने वा प्रति दिन १००० घन मिटर पानी फिक्सने वा खोला वा भरनाको १० प्रतिशत भन्दा बढि वहाव घटाउने योजना समावेश गर्न सक्दछ ?	प्रायम		Reference: the 25 HA threshold and 1000m ³ are considered as small irrigation by irrigation policy.	
२.३	के योजना कार्यान्वयनले ५ हेक्टर भन्दा अलो/गाहिरो वा १०००० घन मिटर भन्दा बढि भण्डारण क्षमता भएको विधि, तार-जाली, जलाशय वा पोखरीहरूको पुतरिमार्ण या निरामण गर्न सक्दछ ?	उच्च		Note: If the answer to 2.2 is affirmative, also consider the risk of soil degradation or erosion (question 3).	
२.४	के योजना कार्यान्वयनले १०० हेक्टर भन्दा बढि लेन ओगट्ने सिंचाइको पुनर्स्थापना वा निरामण गर्ने वा प्रति दिन ५००० घन मिटर पानी फिक्सने वा खोला डुइर्भर्सनको ५० प्रतिशत भन्दा बढि वहाव घटाउने योजना समावेश गर्न सक्दछ ?	उच्च		Reference: the 100ha threshold and 5000m ³ threshold are also used by FAO	
२.५	के योजना कार्यान्वयनले सुखा वा आर्द्धसुखा क्षेत्रहरूमा अभिगत पानी निकाली कार्य समावेश गर्न सक्दछ ?	प्रायम		Note: If the answer to 2.4 is affirmative, then also consider the risk of soil degradation or erosion (question 3), the risk to ecosystems (question 4), and the risk of creating conflict (question 19).	

.....
प्रित्तद्व भल्ले

प्रावित्त प्रशान्तिका अधिकृत .

५	के योजना कार्यान्वयनले संरक्षित क्षेत्रमा नकारात्मक प्रभाव पार्न सक्छ ?						
५.१	के योजना कार्यान्वयन राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय कानून वा महासचिह्न हारा संरक्षित क्षेत्र (Buffer Zone) मा हुन सक्छ ?	मध्यम	उच्च				
५.२	के योजना कार्यान्वयन राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय कानून वा महासचिह्न हारा संरक्षित क्षेत्र (प्रभाव पार्ने क्षेत्रमा ह'न सक्छ ?						
५.३	दातावरणीय तथा सामाजिक मापदण्ड है : शोतु दक्षता र फोलोर तथा प्रदुषण व्यवस्थापन						
६	के योजना कार्यान्वयनले इच्छन - काठ, कोईला, जिवास्त्र इच्छन) वा पानी को उपभोगमा बढि ल्याउन सक्छ ?						
६.१	के योजना कार्यान्वयनले योजना कार्यान्वयन अधिको अवस्थाको तुलनामा इन्धन-काठ, कोईला, जिवास्त्र इच्छन) को खपतमा स्थायी/दिगो बढि हुन सक्छ ?	मध्यम	मध्यम				
६.२	के योजना कार्यान्वयनले प्रति दिन १००० m ³ भन्ना बढि ताजा पानीको निरन्तर निकासी वा नदीका औसत प्रवाहको १०% भन्ना बढि निकासी हुन सक्छ ?	मध्यम	उच्च				
६.३	के योजना कार्यान्वयनले प्रति दिन ५००० m ³ भन्ना बढि ताजा पानीको निरन्तर निकासी वा नदीका औसत प्रवाहको ५०% भन्ना बढि निकासी हुन सक्छ ?						
७	के योजना कार्यान्वयनले वायु, माटो वा पानीलाई प्रदुषित गर्ने सबैनो वस्तुबाट कृषकलाप समावेश गर्न सक्छ ?						
७.१	के योजना कार्यान्वयनले हावा, माटो वा पानीको प्रदुषण निस्चाउन सक्छ जुन अस्थायी, तिमित र सुधार योग्य हुन सक्छ ?	मध्यम					
७.२	के योजना कार्यान्वयनले हावा, माटो वा पानीको प्रदुषण निस्चाउन सक्छ जुन निरन्तर वा ढुलो मात्रामा वा अपवर्तनीय हुन सक्छ ?	मध्यम					
७.३	के योजना कार्यान्वयनले मानव उपभोगका लागि प्रयोग हुने पानीका मुहान / श्रेत्र लाई दुप्रिय गर्न सक्छ ?	मध्यम					

प्राप्ति प्रश्नाकारी क्षमता अधिकृत
विवेचन मल्ल

७.४	के योजना कार्यान्वयनसे अन्तरालिक रूपमा प्रतिबन्धित रकायन वा पदार्थहरु समावेश गर्ने सबैको उच्च	उच्च	Reference for water quality: national legislation; if this is not available, then as defined by WHO Guidelines for Drinking Water Quality. Note: if the answer to question 7.3 is affirmative, then also consider the risk of causing conflict (question 19).	Definition of chemicals and materials subject to International bans: pesticides meeting the criteria of classes 1a or 1b of the WHO Recommended Classification of Pesticides by Hazard; chemicals in Annex III of the Rotterdam Convention on Hazardous Chemicals; pollutants governed by the Stockholm Convention on Persistent Organic Pollutants; asbestos as in the Stockholm Convention; mercury as in the Minamata Convention on Mercury; ozone depleting substances as in the Montreal Protocol Note: strong risk management measures would have to ensure that these types of chemicals and materials are not used and correctly disposed of
८	के योजना कार्यान्वयनसे फोहोर (waste) उत्पादन - जीखिमयुक्त २ ग्रे-जीखिमयुक्त) गर्न सक्छ ? उत्पादन लाग्नाही, पुनर्प्रयोग, पुन-नवीकरण (recycled) वा उपयुक्त ढंगसे डिस्पोज गर्न सक्दैनन्।	मध्यम	Examples of non-hazardous waste: plastic bags, tin cans.	Definition of hazardous waste: all waste listed in annex I of the Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes and Their Disposal.
९.१	के योजना कार्यान्वयनसे ग्रे-जीखिमयुक्त फोहोर (waste) उत्पादन गर्ने सक्छ? उत्पादन सम्पादितहरूसे पुनर्प्रयोग, पुनर्नवीकरण (recycled) वा उपयुक्त ढंगसे डिस्पोज गर्ने सक्दैनन्।	उच्च	Examples of hazardous waste: unused pesticides, engine oil, brake fluid, tyres, medical waste, used Personal Protective Equipment (PPE)	Examples of hazardous waste: unused pesticides, engine oil, brake fluid, tyres, medical waste, used Personal Protective Equipment (PPE) Note: hazardous waste has clear procedures (fluorescent lights, batteries, printer/toner cartridges) is not considered a risk
९.२	के योजना कार्यान्वयनसे ग्रे-जीखिमयुक्त फोहोर (waste) उत्पादन गर्न सक्छ ? उत्पादन पुनर्प्रयोग, पुनर्नवीकरण (recycled) वा उपयुक्त ढंगसे डिस्पोज गर्न सक्दैनन्।	उच्च		
९	के योजना कार्यान्वयनसे कृषि रकायनको प्रयोग बढाउन शक्छ ?	मध्यम	Examples of natural products or techniques: integrated pest management, conservation agriculture	References: pesticides meeting the criteria of classes 1a or 1b of the WHO Recommended Classification of Pesticides by Hazard; pollutants governed by the Stockholm Convention on Persistent Organic Pollutants
९.३	के योजना कार्यान्वयनसे पार्टिकल उत्पादन वा प्रतिक्रियाद्वारा सोन्जेरे प्रतिक्रियापन गर्ने शक्को कृषिम (synthetic) कृषि रकायनहरूको प्रयोगमा तुष्टि गर्ने शक्छ ?	उच्च	Notes: mitigation measures would have to ensure correct use	Note: strong risk management measures would have to ensure that these types of pesticides are not used and correctly disposed of
९.४	के योजना कार्यान्वयनसे अन्तरालिक रूपमा प्रतिक्रियाकरनको प्रयोग समावेश हुन सक्छ ?	उच्च		
१०	के योजना कार्यान्वयनसे इन्द्रिय दान, खुम्को आवश्यक परिवर्तन (change in land cover), वा अन्य शोरावालो हारिएरु घटान उत्पादन भएकाकै शक्छ ?	मध्यम	Examples intervention introduces an irrigation scheme with irrigation and pumping system; intervention introduces income-generating activity that requires a permanent input of fuel or wood	Examples of irrigation: burning shrubs, rearing, harvesting from trees and other forest resources
१०.१	के योजना कार्यान्वयनसे योजना कार्यान्वयन शीघ्रमै त्रुपान्त बढाउने = काठ, सोल्हाँ, चाँडाँहाँ खुम्का) को खुम्का लाई तुष्टि गर्ने शक्छ ?	मध्यम		Examples of irrigation: burning shrubs, rearing, harvesting from trees and other forest resources
१०.२	के योजना कार्यान्वयनमो १ दोष १० तेहर (लान्तिलो वा लंची) लेचाना चमातो आवश्यकहो महाउन वा ल्पान्तारण गर्न शक्छ ?	मध्यम		Examples of irrigation: burning shrubs, rearing, harvesting from trees and other forest resources
१०.३	के योजना कार्यान्वयनसे १० तेहर (लान्तिलो वा लंची) लेचाना भाडिया लान्तिलो आवश्यकहो महाउन वा ल्पान्तारण गर्ने शक्छ ?	मध्यम		Examples of irrigation: burning shrubs, rearing, harvesting from trees and other forest resources

प्रारंभिक संकलन
प्रारंभिक संकलन

११	के योजना कार्यान्वयनते ही मानिसहरलाई प्रकृतिक जौखिममा भहउयेकम गर्न चा केहि मानिसहरलाई			<i>Note: this question intends to probe changes in exposure, resilience and vulnerability of people to natural hazards</i>
११.१	प्राकृतिक प्रकोपहरप्रति बढि जौखिममा पार्न सकद ?	मध्यम	मध्यम	<i>Examples of natural hazards; droughts, floods, cyclones, locust swarms</i>
११.२	के योजना कार्यान्वयनते त्वास्तो पूँचार चा सम्पति खिर्जना गर्द ? जसले कुनै परियोजना प्राकृतिक जिविचोपर्जन सम्पत्तिको गर्न सकद ?	मध्यम	मध्यम	<i>Example: a new dam that could easily break down under heavy rainfall increases the exposure of the people living immediately downstream of the dam</i>
११.३	के योजना कार्यान्वयनते कुनै परियोजनाको प्राकृतिक जौखिममा पार्न सम्भावना बढाउदै अवारार, चा बढि निर्भर बनाउन सकद ?	मध्यम	मध्यम	<i>Note: this question particularly applies to vulnerable groups</i>
११.४	के योजना कार्यान्वयनते कुनै परियोजनाको आउदो ५ वर्षमा प्राकृतिक प्रकोपबाट शक्ति हुन्दै सम्भाविता बढि निर्भर बनाउन सकद ?	मध्यम	मध्यम	<i>Example: the intervention introduces water management techniques that are replicated incorrectly by the community, involuntarily increasing their exposure to floods</i>
११.५	के योजना कार्यान्वयनते कुनै परियोजनाको आउदो ५ वर्षमा प्राकृतिक प्रकोपबाट शक्ति हुन्दै सम्भाविता बढि निर्भर बनाउन सकद ?	मध्यम	मध्यम	<i>Note: this question particularly applies to vulnerable groups</i>
१२	वातावरणीय तथा सामाजिक मापदण्ड ५. संरक्षण र मानिस अधिकार उल्लेखन चाहे लाभग्राही हुन चारु कोहि) चा उल्लिङ्गलाई विशेष गर्न सकद ?	मध्यम	मध्यम	<i>References for International rights standards: United Nations Charter; Universal Declaration of Human Rights; International Covenant on Civil and Political Rights; International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights</i>
१२.१	के योजना कार्यान्वयनते अन्तराद्वय अधिकारको मापदण्ड र रास्तिय काराताङ्करा उल्लिङ्गलाई प्रवर्द्धाचाहीएका अधिकारहरको उल्लेखन चासिमित गर्न सकद ?	मध्यम	मध्यम	<i>References: ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work/ILO Convention 29 on Forced Labour; ILO Convention 105 on the Abolition of Forced Labour; ILO Convention 100 on Equal Remuneration; ILO Convention 111 on Discrimination (Employment and Occupation); and national labour laws; Labour Act of Government of Nepal.</i>
१२.२	के योजना कार्यान्वयनते रास्तिय र अन्तराद्वय मापदण्डहरूको परिभाषित मौलिक शम अधिकार चा उल्लिङ्गलाई विवरस्ता गर्न सकद ?	उच्च	उच्च	<i>Note: The participation for Local infrastructure is not considered 'labour' and the transfer to the participants is not considered a wage;</i>
१२.३	के योजना कार्यान्वयनते अधिक वा सम्भुमाधि हुन्दै विभेदलाई बढाउा दिन सकद ?	उच्च	उच्च	<i>Reference: Constitution of Nepal,2015.</i>
१२.४	के योजना कार्यान्वयनते जौखिम सम्हूको रूपमा पहिचान भएका मानिसको सम्भावित माधिको प्रहृष्टलाई धर्ष सिमित गर्न सकद ?	उच्च	उच्च	<i>Definition of economic resettlement: people having to move to a new area lost access to productive assets or livelihood resources</i>
१३	के योजना कार्यान्वयनते मानिसहरलाई भौतिक चा आर्थिक अनेक्षिक पुनर्वसिलाई बढाउा दिन सकद ?			<i>Definition of physical resettlement: people having to move to a new area because they lost their shelter or the land on which they lived</i>
१३.१	के योजना कार्यान्वयनते २० जना सम्म मानिसहरको भौतिक चा आर्थिक अनेक्षिक पुनर्वसिलाई बढाउा दिन सकद ?	मध्यम	मध्यम	<i>Reference: the same threshold is used by IFAD</i>

विवरेन्द्र मल्ल

प्रभाव प्रणालीका अधिकारी

१३.२	के योजना कार्यान्वयनले २० जना भन्दा बढी मानवाहरणको भोतक वा आधिक अनोद्धक पुस्तवालाई बढावा दिन सक्छ ?	उच्च	<p>Reference: the same threshold is used by FAO Note: forced physical resettlement without land compensation and clear implementation procedures is strictly prohibited</p>
१४	के योजना कार्यान्वयनले बालबम निरसाउन सक्छ ?	उच्च	<p>Note: any form of resettlement requires a resettlement plan Definition of child labour: ILO Convention 138 or the national legislation, whichever of the two is the strictest.</p>
१५	१४.१ के योजना कार्यान्वयनले १४ वर्ष मूँगिका नाबालिगहरलाई हल्का कामकालागी पारिश्रमिक वा उच्च	उच्च	<p>Reference: the age defined by the National Labour Act.</p>
१५ १६ १७ १८	१४.१ विनापारिश्रमिकको रोजगारीमा लगाउन सक्छ ? १४.२ के योजना कार्यान्वयनले १८ वर्ष मूँगिका नाबालिगहरलाई उनीहरुको स्वास्थ्य, सुरक्षा, वा नैतिकतालाई खतरामा पार्ने सक्छे गतिविधिहरुमा पारिश्रमिकको रोजगारिगामा लगाउन सक्छ ? १५ के योजना कार्यान्वयनले कुनै पनि मूर्त वा असुर्त सांस्कृतिक सम्पादालाई नकारात्मक असर पार्न सक्छ ?	उच्च	<p>Reference: National Labour Act and Policy.</p>
१५ १६ १७ १८	१५.१ के योजना कार्यान्वयनले कुनैमै पनि त या अमुर्त सांस्कृतिक सम्पादालाई स्थाई वा अपरिवर्तनिय रूपमा नकारात्मक प्रभाव पार्न सक्छ ? १५.२ के योजना कार्यान्वयनले कुनै पनि मूर्त या अमुर्त सांस्कृतिक सम्पादालाई स्थाई वा अपरिवर्तनिय रूपमा नकारात्मक परिणाम त्याजेनगरी प्रभाव पार्न सक्छ ? १६ के योजना कार्यान्वयनले बादिवासी जनजाती वा तिनिहरुको बसोबास क्षेत्रलाई समावेश वा असर गर्ने सबै ?	मध्यम	<p>Examples of tangible cultural heritage: sacred sites, burial grounds, temples, paintings, monuments, etc. Examples of intangible cultural heritage: traditions, rituals, performances, oral lore, knowledge, skills, etc. References: UNESCO Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage; UNESCO Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage.</p>
१५ १६ १७ १८	१५.१ के योजना कार्यान्वयनले कुनैमै पनि त या अमुर्त सांस्कृतिक सम्पादालाई स्थाई वा अपरिवर्तनिय रूपमा नकारात्मक प्रभाव पार्न सक्छ ? १५.२ के योजना कार्यान्वयनले कुनै पनि मूर्त या अमुर्त सांस्कृतिक सम्पादालाई स्थाई वा अपरिवर्तनिय रूपमा नकारात्मक परिणाम त्याजेनगरी प्रभाव पार्न सक्छ ? १६ के योजना कार्यान्वयनले बादिवासी जनजाती वा तिनिहरुको बसोबास क्षेत्रलाई समावेश वा असर गर्ने सबै ? १६.१ के योजना आदिवासी जनजातीको स्वामित्वमा रहेको, उनीहरुले व्यवस्थापन गरेको वा दावी गरिएको क्षेत्रमा कार्यान्वयन हुन सक्छ ?	मध्यम	<p>Examples: the intervention will develop a value chain for a plant species that is considered sacred by one ethnic group (but not other groups) in the area;</p> <p>Examples: the intervention will collect knowledge from indigenous people about their environment without giving them control over the use of this knowledge</p> <p>apply the following criteria to distinguish indigenous peoples: they usually live within (or maintain collective attachments to) geographically distinct habitats and ancestral territories; they tend to maintain distinct social, economic, and political institutions within their territories; they typically aspire to remain distinct culturally, geographically, and institutionally rather than assimilate fully into national society; they self-identify as indigenous or tribal. Reference: Constitution of Nepal.</p> <p>Note: If indigenous peoples are involved, an engagement plan is needed that describes how their Free Prior and Informed Consent (FPIC) was obtained and will be maintained. Reference: Constitution of Nepal.</p>
१७ १८ १९	१७.१ लैंडरिक समाजनता	लो/हाउस स्टार	<p>जाऊँझमको</p> <p>टिप्पणी/चाल्डा</p> <p>Reference: Constitution of Nepal, 2015 and different policies formulated by the Ministry of Women, Children and Senior Citizens.</p>
१७	के योजना कार्यान्वयनले लैंडरिक असमानता, विगेद, असामोरिता, अनावशिता, असामोरिता, अनावशिता, अनावशिता र /हिसा निरस्त्याजन सक्छ ? Could the Intervention lead to gender-based inequalities, discrimination, exclusion, unwanted workload and/or violence?		
१७ १८	१७.१ के योजना कार्यान्वयनले मालिका र /वा कट्टौतीलाई (घरेलू र तिरचाह अवधिग्रहित कार्य सहित) दानि नियाँ लेक कर्ने लगाउन सक्छ ?	मध्यम	<p>Example: girls needing to carry more water; women needing to spend more time preparing food; women needing to look after new crops introduced by the intervention</p>

 विरेन्द्र पाण्डे
 राष्ट्रपति अधिकारी
 विविध विभाग

१७.२	के योजना कार्यान्वयनसे घरपरिवार र चासमुदाय संस्कारमा निषण प्रोत्तियामा लीकक असमानता बढ़ाउन सक्छ ?	मध्यम	उच्च	<i>Example: creation of cooperatives for commercialization of crops in which women are not represented</i>
१७.३	के योजना कार्यान्वयनसे हैकिक असमानताका लागि विद्यमान अवस्थाहरूलाई विस्तार बास्तविक अवस्थाहरू शूजना गर्न सक्छ ?	मध्यम	उच्च	<i>Example: creation of assets that only benefit men or men-headed households; increase in income for men deriving from work carried out by women; girls taken out of school because the school has moved, or the road is not safe anymore</i>
१७.४	के योजना कार्यान्वयनसे लेहिक हिसा बढाउन वा निस्चाउन सक्छ ?	मध्यम	उच्च	<i>Example: women experiencing acts of violence because they carry out work that is socio-culturally unacceptable for women; women being subjected to violence (or threats); because they are increasingly mobile in their communities Reference: National level different policies on ending gender-based Violence</i>
१८	वातावरणीय तथा सामाजिक मापदण्ड ७ : समुदायिक स्वास्थ्य, सुरक्षा र कुरुक्ष सम्बन्धितता	मध्यम	दो/तीन	टिप्पणी / व्याख्या
१९	के योजना कार्यान्वयनसे समुदाय, छिपमेकी समुदाय , वा सरणार्थी / आन्तरिक विस्थापित समूह र होस्ट समुदाय बीच तनाव वा ढन्द बढाउन सक्छ ?	मध्यम	उच्च	<i>Examples: the intervention benefits one faction in a pre-existing conflict</i>
२०	के योजना कार्यान्वयनको लागि स्थानहरूको छनौटसे कूने विशेष जागीत्य, धार्मिक, राजनीतिक वा अन्य समूहमा ध्यान केन्द्रित गर्न र विविक्षक गर्न र विद्यमान ग्रनातहरूलाई सुझूड पार्न सक्छ ?	मध्यम	उच्च	<i>Example: targeting criteria select farmers in a context of farmer-herder conflict; targeting criteria based on marginalised status, where this overlaps with group identity</i>
२१	के योजना कार्यान्वयनका लाभहरू ढन्दका मुख्य भागहरूसांग मिल र ढन्दका तनाव वा जोखिमहरूमा प्रभाव पार्न सक्छ ?	मध्यम	उच्च	<i>Could the targeting coincide with key divisions in the conflict and have an impact on tensions or risks of conflict?</i>
२२	के योजना कार्यान्वयनसे विभिन्न समूहलाई भिन्न फाईदाहरू प्रदानगर्न सक्छ ? वा कुनै पनि तरिकाले कुनै एक समूहको शक्तिलाई अर्कोको भन्ना बलियो वनाउन सक्छ ?	मध्यम	उच्च	<i>Example: reinforcing economic benefit of any group over another through supporting specific roles in value chains; project resources or outputs are captured by elites to promote or reinforce their own patronage networks</i>
२३	के समुदायमा शक्ति सम्बन्धते योजना कार्यान्वयनमा प्रभाव पार्न सक्छ ?	मध्यम	उच्च	<i>Example: participatory processes are unintentionally organized in such a way that marginalized groups are unable to challenge the powerful people; food inputs provided to recipients are re-shared among the community</i>
२४	के योजना कार्यान्वयनसे सामाजिक-आर्थिक असमानता वा ढन्द सिर्जना गर्ने, सुधिट गर्ने वा बढाउनेगारी कार्यान्वयनको व्यवस्थालाई विचार्न गर्न सक्छ ?	मध्यम	उच्च	<i>Definition of tenure: The set of formal or customary rules for ownership of, access to, and usufruct of natural resources, including land. Reference: Voluntary Guidelines on the Responsible Governance of Tenure of Land, Fisheries and Forests Examples: the activity changes land tenure arrangements in an area where land ownership is already subject of conflict; the development of an irrigation scheme on land that is contested by different families</i>
२५	के योजना कार्यान्वयनसे विद्यमान ढन्दलाई बढावा दिन सक्छ वा आन्तरिक विस्थापित समूह / सरणार्थीहरू र होस्ट समुदायहरू विच नयाँ ढन्द सिर्जना गर्न सक्छ ?	मध्यम	उच्च	<i>२५</i>
२६	के योजना कार्यान्वयनको समय तनाव वढेको वा त्यस्ता घटनाघटारिहेको समयसंग मेल खान्छ ?	मध्यम	उच्च	<i>२६</i>
२७	के योजना कार्यान्वयन युद अर्थान्वयनको समयमा पार्न सक्छ ?	मध्यम	उच्च	<i>२७</i>
२८	Could the intervention become caught up in a war economy?	मध्यम	उच्च	<i>२८</i>
२९	के सशरत ढन्द कार्यान्वयनले योजनाका श्रोताहरूलाई अन्य तार्न सक्छन ?	मध्यम	उच्च	<i>२९</i>
३०	के योजनासंग सम्बन्धित आपुर्तिकर्ताहरूको ढन्दहरत प्रश्नहरूसांग कुनै पनि प्रकारको सम्बन्ध हुन सक्छ ? वा ढन्दका कुनै पनि कारणहरूसांग सम्बन्धित हुन सक्छ ?	मध्यम	उच्च	<i>३०</i>

.....
प्राप्त प्राप्ति विवरन् मल्ल
प्राप्ति प्राप्ति विवरन् मल्ल

.....
प्राप्ति प्राप्ति विवरन् मल्ल

नं	के योजनाले योजना कार्यान्वयनमा संलग्न मानिसहरुको स्वास्थ्य वा सुरक्षालाई जोखिममा पार्न सक्छ ?				
५१	२१.१ के योजना कार्यान्वयनले गर्भवती र सुक्रेणी महिलाहरुलाई समावेश गर्न सक्छ ? जसले उनीहरुको स्वास्थ्यमा नकारात्मक असरपार्ने सक्छ ?				
५२	२१.२ के योजना कार्यान्वयनले भारी उपकरण, दुवानीका भारी साधनहरु, वा जोखिमयुक्त सामग्रीहरुको प्रयोग गर्ने मानिसहरुलो स्वास्थ्य वा सुरक्षामा जोखिम निष्पत्ताउन सक्छ ?				
५३	२१.३ के योजना कार्यान्वयनले भारी उपकरण, दुवानीका भारी साधनहरु, वा जोखिमयुक्त सामग्रीहरुको प्रयोग गर्ने मानिसहरुमा स्वास्थी चोटपटक वा भूर्खल हुन सक्छ ?				
२२	के योजना कार्यान्वयनले समय समुदायको स्वास्थ्यमा नकारात्मक असर पार्न सक्छ ?				
५४	२२.१ के योजना कार्यान्वयनले समुदायमा अन्तर्राष्ट्रियहि वा विदेशमान रोगहरुको फैलावटलाई सहज बनाउन सक्छ ?				
५५	२२.२ के योजना कार्यान्वयनले पानीजन्य रोगहरुको फैलावटलाई सहज बनाउन सक्ने पानी संग सम्बन्धित प्रबाधाको विकास गर्नेछ ?				
५६	२२.३ के योजना कार्यान्वयनले समुदायमा नयाँ रोगहरु ल्याउन सक्छ ?				
२३	दातावरणीय तथा सामाजिक मापदण्ड ८ : प्रभावित जनता प्रीतिको जवाबदेहिता के हाई स्तर जोखिमको नहीं नहीं	से / हाई न	जोखिमको स्तर	टिप्पणी / व्याख्या	Reference: Local Government Operation Act, 2074
५७	के योजना डिजाइन, कार्यान्वयन वा अनुगमनको बेलामा केहि प्रमुख सरोकारवालाहरुको आवाज नसुनिते जोखिम छ ?				
५८	२३.१ के वेहि सम्बन्धित सरोकारवालाहरुले उनीहरुलाई उपयुक्त तवरले सरोकार नाखेको महसुशा गर्न सक्छन ?				
५९	२३.२ के केहि सान्तार्थिक सरोकारवालाहरु लाई विशेषार्थी त्यस्ता मानिस वा समूहहरु जो पहिलेतै सिमानितकरणको जोखिममा छन, छलफलमा सहभागी नहुन दबाव दिन सक्छन ?				
६०	२३.३ के केहि सान्तार्थिक सरोकारवालाहरु विशेषार्थी त्यस्ता मानिस वा समूहहरु जो पहिलेतै सिमानितकरणको जोखिममा छन, ले एनासो वा पृथ्वोपाप दिन असहज महसुशा गर्न सक्छन ?				

अंगूष्ठ
विरचन सत्र

प्रधान
सामिकान अधिकारी

अनुसन्धि-३

वातावरणीय तथा सामाजिक जीवित प्रभाव अध्ययन प्रमाणिकरण ठाँचा

प्रांगणी देवा,

योजनाको नाम र स्थान :			
जिम्मेवार इकाई वा कार्यालय			
सार्भेदार संस्था :			
योजनाको अपेक्षित समय र अवधि :			
गतिविधिको सक्रियता सारांश र मुख्य तत्वहरु :			
(जस्तै : योजना सम्बन्धित साक्षिप्त विवरण):			
अध्ययनको परिणामः	क श्रेणी / उच्च स्तरको जीवितम्	ख श्रेणी / मध्यम स्तरको जीवितम्	ग श्रेणी / निम्न स्तरको जीवितम्
म यो प्रमाणित गर्दछुँहि, अध्ययन उपयुक्त ज्ञान र अनुभव भएको व्यक्ति वा व्यक्तिहरूद्वारा गरिएकोल्ह अध्ययनमा जो कोहि सबल्क भएपनि काम लगानशिलताहूँक, बस्तुनिल्खाए "कंक र प" कांगड हिना गरिएको है । यो मूल्याङ्कन हासी..... र यसले एउटा व्यवसायीक, प्रमाण-र सन्दर्भ आधारित मूल्याङ्कनलाई प्रतिविम्बित गरदछ । साथै, शक्ता भएको ठाउँमा विशेषज्ञको सल्लाह र पूरक विशेषज्ञता खोजिएको है । यो अध्ययन			
प्रमाणिकरण गर्ने स्थानिय सरकारका आधिकारिक कर्मचारीको नाम, पद र हस्ताक्षर :			
वातावरणीय प्रभाव अध्ययनगर्त्ते व्यक्तिको नाम, संस्था, पद र हस्ताक्षर :			
सामाजिक प्रभाव अध्ययनगर्त्ते व्यक्तिको नाम, संस्था, पद र हस्ताक्षर :			
अध्ययन टोली/समूह कार्यपालको रूपमा गरिएको छियो - हो / होइन्दैन ।			
के अध्ययनको लागि अतिरिक्त विशेषज्ञको सल्लाह/सहयोग लिएको (हो / होइन्दैन)			
धियो ? यदि लिएको थियो भने, नाम, सम्बद्धता र विशेषज्ञाको क्षेत्र उल्लेख गर्नुहोस ।			

.....
विरेन्द्र मल्ल

प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत

के सत्ताह केन्द्रिय कार्यालयको वातावरणिय तथा सामाजिक सुरक्षा टोली बाट लिइएको
थिए ?

(हो / होइन)

के प्रभाव अध्ययन योजना ढाँचा पारिवर्तनउन्मुख छ ? यदि छ भने (हो / होइन)
कसरी ? सशिक्षण रूपमा बाणीन गर्नुस ।

(हो / होइन)

माथि उल्लेखित बाहेक अध्ययनको क्रममा देखिएका महत्वपूर्ण अवलोकन, अनिश्चयता वा अन्य महत्वपूर्ण कारकहरु यहाँ उल्लेख गर्नुहोस । गतिविधिका सह-सम्बन्ध पनि बाणीन राखिन्दछ ।
यदि योजना निम्न स्तरको जोखिम सम्भवा (न क्षेत्र) बांगटूर छ भने, कारण सहित साक्षिप्त विवरण उल्लेख गर्नुहोस ।

के सत्ताह केन्द्रिय कार्यालयको वातावरणिय तथा सामाजिक सुरक्षा टोली बाट लिइएको

(हो / होइन)

के प्रभाव अध्ययन योजना ढाँचा पारिवर्तनउन्मुख छ ? यदि छ भने (हो / होइन)
कसरी ? सशिक्षण रूपमा बाणीन गर्नुस ।

(हो / होइन)

माथि उल्लेखित बाहेक अध्ययनको क्रममा देखिएका महत्वपूर्ण अवलोकन, अनिश्चयता वा अन्य महत्वपूर्ण कारकहरु यहाँ उल्लेख गर्नुहोस । गतिविधिका सह-सम्बन्ध पनि बाणीन राखिन्दछ ।
यदि योजना निम्न स्तरको जोखिम सम्भवा (न क्षेत्र) बांगटूर छ भने, कारण सहित साक्षिप्त विवरण उल्लेख गर्नुहोस ।

वातावरणीय तथा सामाजिक व्यवस्थापन टिप्पणी (note) का लागि ढाँचा (Template)

(ख श्रेणीका योजनाहरका लागि - मध्यम स्तरको जोखिम)

1. परिचय :

- योजनाको विवरण :
- सम्भावित वातावरणीय तथा सामाजिक प्रभावहरु सहित प्रस्तावित क्रियाकलापको विवरण :

2. सम्भावित वातावरणीय तथा सामाजिक प्रभावहरु र न्यूनिकरणका उपायहरु

- पहचान गरिएका प्रतिकूल प्रभावहरुको सूची
- प्रभावहरुबाट बच्न वा न्यूनीकरणका लागि चालिने कदमहरु

3. अनुगमन योजना :

- अनुगमन गर्नुपर्ने सूचकहरु
- अनुगमनको लागि जिम्मेवार व्यक्ति, निकायहरु
- कार्यान्वयनको लागि समय सिमा
- अनुगमन र न्यूनिकरणका लागि लागत

4. अन्य :

- डाटा तथा सुचना व्यवस्थापन
- रिपोर्टिङ तालिका
- गुनासो सुनुवाई तथा व्यवस्थापन प्रक्रिया

वातावरणीय तथा सामाजिक जोखिम न्यूनिकरण र अनुगमन ढाँचा (Template)

१. सम्भावित प्रभाव :

न्यूनिकरणका उपायहरु	अनुगमनका सूचकहरु	विधि र आवृति (Frequency)	अनुगमनको लागि जिम्मेवार

२. सम्भावित प्रभाव :

न्यूनिकरणका उपायहरु	अनुगमनका सूचकहरु	विधि र आवृति (Frequency)	अनुगमनको लागि जिम्मेवार

लिखेको
विरेन्द्र मल्ल
प्रमुख प्रशासकीय अधिकारी

Asset Creation Activity Areas	Potential degree of concern
SOIL AND WATER CONSERVATION	
Physical soil and water conservation:	
1. level soil bund	Low
2. Stone bunds and stone-faced soil bund	Low
3. Level Fanya Juu	Low
4. Bench terracing	Low
5. Conservation tillage using local plough	Low
6. Broad bed and furrows maker (BBM)	Low
7. Hillside terraces	Moderate
8. Hillside terrace with trenches	Low, Moderate
Water harvesting:	
9. Hand-dug wells	Low
10. Low-cost water lifting	Low, Moderate
11. Low-cost micro-ponds	Low, Moderate
12. Underground cisterns	Low
13. Percolation pit	Low
14. Percolation pond	Low, Moderate
15. Farm Pond construction	Low, Moderate
16. Spring development	Low, Moderate
17. Family drip irrigation system	Low
18. Roof water harvesting system	Low
19. Farm dam construction	Low, Moderate
20. River-bed or permeable rock dams	Moderate
21. Small stone bunds with run-on and run-off areas	Low
22. Narrow stone lines along contours (staggered alternatively)	Low
23. Stone faced / soil or stone bunds with run-on/ runoff areas	Low
24. Conservation bench terraces(s)	Low
25. Tie ridge(s)	Low
26. The Zai and planting pit system	Low
27. Large half-moons (staggered alternatively)	Low
28. Diversion weir design and construction	Moderate
COMMUNITY and SOCIAL INFRASTRUCTURE	
Feeder roads (mechanized transport):	
29. Earth road on flat and rolling terrain - stable soils	Low, Moderate

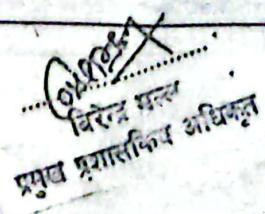
X
 विरोध भवत
 प्राप्ति प्रशासनिक अधिकृत

अनुसूचि - ४

स्थानिय पूर्वाधार जोखिम स्तरीकरणका सूचक :

30. Earth Road on mountainous terrain-stable soils	Moderate, High
31. Gravel Road on flat and rolling terrain – sandy or weak soils	Moderate
32. Gravel Road on mountainous terrain – weak soils	Moderate, High
33. Gravel Road on flat and rolling terrain– black cotton soils	Moderate
34. Road on escarpment	Moderate
35. Typical pipe culvert using concrete	Low
36. Rings	Low
37. Standard drift	Low
Soil fertility management and biological soil conservation:	
38. Compost making	Low
39. Fertilization and manuring	Low, Moderate
40. Live check dams	Low
41. Mulching and crop residues management	Low
42. Grass strips along contours	Low
43. Stabilization of physical structures or farm boundaries	Low
44. Vegetative fencing	Low
45. Ley cropping	Low
46. Integration of food/feed legumes into cereal cropping systems	Low
47. Strip cropping	Low
48. Crop rotation	Low
49. Intercropping	Low
Other activities:	
50. Footpaths, tracks and trails	Low
51. Repair, construction of classrooms	Low
52. Repair, construction of gender friendly sanitation in schools	Low
53. Brickmaking	Moderate
54. Thatching and roofing	Low
55. Construction of protection shelters	Low
56. Grain stores, dryers, mini warehouses	Low, Moderate
57. Fuel efficient stoves	Low

*The scale, intensity, location and other contextual factors will determine the actual degree of concern.

अनुसूचि ५

स्थानिय पूर्वाधार विकासमा सम्बंधित जीविम न्यूनिकरणका उपाय

वातावरणीय जीविम न्यूनिकरणका लागि विभिन्न उपायहरु विचारात् छन् । यो अनुसूचिले स्थानिय संरकारको स्थानिय पूर्वाधारसंग सम्बन्धित क्रियाकलाप बाट उत्पन्न हुन सक्ने केहि प्रकारका जीविमहरु र सो संग सम्बन्धित केहि मूल्य छनौट गरिएका न्यूनिकरणका उद्देश्यहरु र आवश्यक क्रियाकलापहरु उल्लेख गरिएका छन् । यद्यपि न्यूनिकरणलाई एक वा धेरै वातावरणीय प्रभावहरु सफलता पूर्वक व्यवस्थापन गर्ने तरिकाको रूपमा हेरियोस, वैकल्पिक प्रविधिहरु पहिचान गर्ने प्रक्रिया, दृष्टिकोणहरु वा व्यवस्थापकिय प्रणालीहरुले अनन्त समाधानका लागि विचार गर्ने अंबशर प्रदान गर्दछ जसको उद्देश्य वहु लाभदायक उपलब्धिहरु हासिल गर्ने हुन्दू जसले जलाधार कार्यहरु, प्रजाति विविधता, र वासस्थान स्वास्थ्यमा सुधार गर्दछ, जबकि प्रत्यक्ष प्रभावहरु लाई बेवास्ता वा न्यूनिकरण गर्दछ ।

यस अनुसूचिमा न्यूनिकरणका उद्देश्यहरु यसरी समूहबद्ध छन् : माटो तथा जल संरक्षण, कृषि, जल व्यवस्थापन, सिंचाइ, जड्डल, पूर्वाधार तथा जैविक प्रणाली र जैविक विविधता ।

तल सुचिकृत न्यूनिकरणका कार्यहरु आफैमा पूर्ण हैनन र फरक न्यूनिकरण गतिविधिहरु स्थानिय आवस्यकताहरुमा अनुकूलित हुन सक्छन् । तलको तालिकाले न्यूनिकरणका विचारगर्न सकिने उपायहरु र तिनका मूल्य सकारात्मक र नकारात्मक प्रभावहरु तथा प्रतिकूल प्रभावहरुबाट बाल्ने वा न्यूनिकरण गर्ने कार्यहरुको दृष्टान्त दिन्दू । सुचि अनिवार्य रूपमा सामान्य स्तरमा पिच गरिएको छ । तल उल्लेखित सबै क्रियाकलापहरु कार्यान्वयन हुत सक्दैनन र केहिले स्थानिय सन्दर्भमा उच्च वा निम्न वातावरणीय जीविम बोक्ना सक्छन् ।

प्राकृतिक श्रोत र पृनस्थापना गरिएका क्षेत्रहरुको "उपयोग अधिकार" प्राय स्थानिय वासिन्दाहरु वीच तनावको श्रोत हो र तिनीहरुको महत्वलाई वटि जोड दिन सकिदैन । चराउने तरिका (अस्थायी वा दीर्घकालिन) परिमाणन गर्ने या खेरि गरिएको नमिन वा पानीमा पहुँच परिवर्तन गर्ने जस्ता सम्पत्ति निर्माण कार्यहरु बाट उत्पन्न हुत सक्ने वातावरणीय र सामाजिक तनाव दूवै लाई विचार गर्नु पर्दछ ।

Mitigation Measures for Selected Activities			
Types of activities	Positive impacts	Adverse impacts	Mitigation objectives
Soil and Water Conservation			
Soil and stone bunds (Level soil bund, Stone bunds, Stone-faced soil bund, Level Fanya Juu)	☒ Water retention; ☒ Run-off; ☒ Soil erosion; ☒ Soil moisture	Can create temporary waterlogging on less permeable soils	Integrate with fertility management measures to avoid waterlogging. Integrate level soil bunds with revegetation measures to enhance stability.
Terraces (Bench terracing, Hillside terraces, Hillside terrace with trenches)	☒ Run-off; ☒ Soil erosion; Improvement of degraded hillsides; Replenishment of water tables; Protection of downstream fields	Hillside terraces can be overtopped Stabilization problems	Integrate with trenches to avoid overtopping. Ensure proper management of the water on the bench. Terraces should be stabilized (possibly with drought resistant species).

प्रियोग नमूना
प्राविद्युत विविधता

Mitigation Measures for Selected Activities			
Types of activities	Positive impacts	Adverse impacts	Mitigation objectives
Biological soil conservation measures (Grass strips along contours, Stabilization of physical structures and farm boundaries, Vegetative fencing, Live check dams)	Run-off and erosion control	Wrong selection of species and their arrangement may increase weed infestation, shading, and competition for nutrients and moisture; Ecological impact if invasive or non-native species are grown	Ensure proper choice of species; Avoid invasive species; Encourage native species; Avoid use of chemical herbicides and pesticides
Gully control measures (Stone check dams, Brushwood check dams, Gully reclamation, Reshaping, filling, re-vegetation, Sediment storage and overflow soil bunds, Soil sedimentation dams).	Prevent deepening and widening of gullies. ☒ Run-off velocity. Retain sediments. Control erosion.	Ecological impact if invasive or non-native species are grown (for brushwood check dams and re-vegetation); Stabilization problems	Ensure proper choice of grass and vegetative material; Avoid invasive species; Encourage native species; Ensure proper stabilization of check dams and soil bunds.
Agriculture			
Conservation agriculture (Conservation tillage using local plow, Broad bed and furrows maker, Mulching and crop residues management).	Soil protected from wind and water erosion; ☒ Soil fertility. ☒ Soil stability. ☒ Soil evaporation. ☒ Run-off velocity. ☒ Soil erosion	Some techniques are more prone to weeds and may increase herbicide use. Waterlogging in some types of soils (Vertisols)	Integrate with compost making and/or manure applications; Mulch application reduces negative effects of weeds; Avoid use of chemical herbicides and pesticides; Create broad beds and furrows for evacuating the excess water in Vertisols
Compost, fertilization, and manuring.	Improvement of soil quality and nutrient levels; ☒ Soil fertility. ☒ Water storage. ☒ Run-off; ☒ Soil erosion	Increased water needs for composting; Potential soil and water pollution by chemical fertilizers	Do not plan compost making in areas with very limited access to water; Avoid or limit use of chemical fertilizers; Encourage biological fertilizers; Avoid use of chemical herbicides and pesticides; Vegetate areas around fields to prevent nutrient runoff from croplands
Soil fertility management (Ley cropping, Integration of food/feed legumes into cereal cropping systems, Intercropping, Crop rotation, Strip cropping)	Better and full use of water and nutrients present in the soil; ☒ Soil fertility; Prevent soil erosion; ☒ Risk of pests and diseases	Possible competition for water and nutrients between crops; Ecological impact if non-native species are grown	Ensure proper choice of crops to be grown; Encourage native species; Ensure that ecological impacts of non-native and/or modified species are known and mitigated; Avoid use of chemical herbicides and pesticides

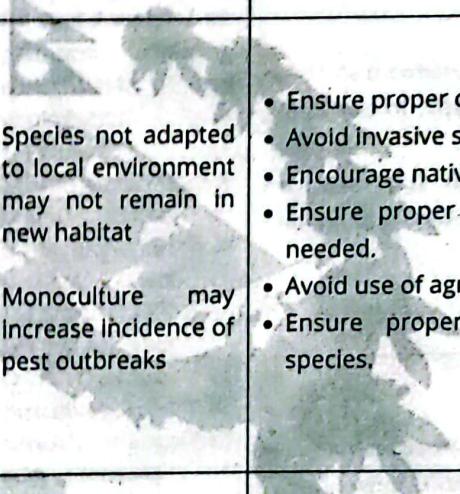
Mitigation Measures for Selected Activities

Types of activities	Positive impacts	Adverse impacts	Mitigation objectives
Soil desalination	☒ Salt in soil ☒ Soil fertility	Removed salt can accumulate elsewhere if not properly discharged; Water requirements are high for desalination leaching	Assessment on salinity source and most appropriate desalination technique is needed; Ensure proper drainage and discharge of water used for salt leaching
Use of pesticides or other agro-chemicals	☒ Food production ☒ Resistance to crop loss	☒ Pest resistance. ☒ Pest predator and pollinators ☒ Pollution of surface or groundwater ☒ Pollution of soil ☒ Health problems.	<ul style="list-style-type: none"> As much as practical, minimize use of agro-chemicals in favour of integrated pest control methods. Train farmers on agro-chemical transport, use, storage and disposal. Avoid use or storage of agro-chemical in vicinity of drinking water supplies or rivers
Agricultural intensification <i>(Introduction of new crops, Agricultural land levelling, Land clearing or conversion to agriculture, Land reclamation)</i>	☒ Food production ☒ Productivity in agroecosystem ☒ Resistance to shocks	☒ Conflicts herders-farmers ☒ Deforestation. ☒ Invasive species. ☒ Soil degradation. ☒ Degradation of natural habitat	<ul style="list-style-type: none"> Promote integrated crop livestock systems. Avoid reclaiming wetlands, waterways, or woodlots. Avoid introduction of exotic animal and plant species. Minimize vegetation clearing. Match land use to land capability
Water Resources			
Wells and groundwater use (Hand-dug wells, Shallow wells, Spring development, Low-cost water lifting)	☒ Water availability	☒ Groundwater level. ☒ Water contamination	<ul style="list-style-type: none"> Integrate with water table recharge measures Ensure analysis of groundwater levels and recharge processes. Ensure minimum distance of 30 meters between wells and houses and rivers.
Run-off water harvesting <i>(Overflow storage tanks, Underground cisterns, Water ponds, Micro-ponds, Percolation / infiltration pits and ponds, Farm ponds, Farm dams, River-bed rock dams, Roof water harvesting system)</i>	☒ Water availability ☒ Recharge of water tables For percolation, infiltration pits and ponds: ☒ Run-off ☒ Erosion ☒ Land degradation	☒ Contamination of run-off and groundwater from agricultural inputs. ☒ Human health (vector- and water-borne diseases)	<ul style="list-style-type: none"> Place ponds away from farm drainage and waste lines. Ponds should be covered. Water should be used for irrigation only.

Mitigation Measures for Selected Activities

Types of activities	Positive impacts	Adverse Impacts	Mitigation objectives
Rainfall multiplier systems (Stone / stone-faced / soil bunds with run-on and run-off areas, Narrow stone lines along the contours, Conservation bench terraces, Tie ridge, Zai and planting pit system, Large half-moons)	Restoration of degraded lands ☒ Run-off ☒ Soil erosion ☒ Soil moisture	Some techniques (large half-moons and terraces) could be instable; Tie Ridge can be easily overtopped	<ul style="list-style-type: none"> • Ensure proper stabilization. • Contour tie ridges.
Flood control measures (Construction of dykes)	☒ Protection against floods	☒ Flood risk if not well designed or stabilized.	<ul style="list-style-type: none"> • Ensure proper technical design and stabilization.
Drainage measures (Waterways, Cut-off drains, Graded soil bunds, Graded Fanya Juu)	☒ Run-off ☒ Erosion ☒ Gully formation ☒ Protection of downstream land and villages	Soil stability; Siltation or sedimentation of the water course into which the wetlands drains	<ul style="list-style-type: none"> • Ensure proper analysis of soil and water cycle; Ensure proper stabilization.
Exploitation of water resources (Construction / rehabilitation of dams and reservoirs)	☒ Water availability	☒ Vector- or water-borne diseases ☒ Conflicts with downstream populations Modification of water flow patterns ☒ Soil and dam stability ☒ Water contamination by agro-chemicals	<ul style="list-style-type: none"> • Ensure water needs upstream and downstream are taken into consideration. • Water should be used for irrigation only. • Avoid major alterations of the surface water hydrology. • Ensure proper design and stabilization. • Avoid use of agro-chemicals in nearby fields.
Irrigation			
Development improvement or rehabilitation of irrigation schemes. Small-scale irrigation. Family drip irrigation system, Spate Irrigation	☒ Yields Improved use of water resource	☒ Soil salinization ☒ Unsustainable water supply ☒ Surface- and groundwater pollution by chemicals ☒ Vector-borne disease. ☒ Siltation or sedimentation of water courses which drain into wetlands	<ul style="list-style-type: none"> • Ensure water is suitable for irrigation (to avoid salinization). • Ensure proper analysis of water cycle and sustainable management of water resource. • Use good irrigation management, matching water demand and supply by location.

Mitigation Measures for Selected Activities

Types of activities	Positive impacts	Adverse impacts	Mitigation objectives
Forestry			
Agro-forestry (e.g. Area closure, Hedge planting, Multi-storey / multi-purpose gardens, Community woodlots)	☒ Productivity of degraded areas ☒ Flood, erosion protection of downstream fields ☒ Diversity of plant, animal species ☒ Food security ☒ Erosion	☒ Ecological impact from non-native species ☒ Water demand depending on species chosen	<ul style="list-style-type: none"> • Ensure proper choice of species. • Avoid invasive species. • Encourage native species.
Tree planting and Reforestation (Micro-basins, Eyebrow Basins, Herring bones, Trenches, Micro-trenches, Improved pits)	☒ Stabilization of degraded areas and hillsides ☒ Biodiversity of plant, animal species ☒ Carbon sequestration. ☒ Biomass production ☒ Run-off ☒ Erosion ☒ Water table recharge	 Species not adapted to local environment may not remain in new habitat Monoculture may increase incidence of pest outbreaks	<ul style="list-style-type: none"> • Ensure proper choice of species. • Avoid invasive species. • Encourage native species. • Ensure proper stabilization where needed. • Avoid use of agrochemicals. • Ensure proper diversification of species.
Nurseries / Tree seeds / Seeds (Seed collection, Nursery establishment, Tree seedlings produced, Seed multiplication of drought tolerant species)	☒ Biodiversity ☒ Native species ☒ Resistance to shocks	Ecological impact if non-native species are grown; Use of agrochemicals	<ul style="list-style-type: none"> • Avoid use of non-native species. • Encourage native species. • Avoid use of agrochemicals. • Avoid monoculture.
Bush fire management (Green firewalls)	☒ Protection against fire	Ecological impact if non-native species are grown; High need of water and/or inputs if wrong species are selected	<ul style="list-style-type: none"> • Ensure proper choice of species. • Avoid invasive species. • Encourage native species
Ecosystems and Biodiversity			
Activities implemented in fragile ecological zones or protected areas. Activities jeopardizing endangered and threatened plant and animal species,		☒ Damage or disturbance to sensitive or valuable ecosystem services – provisioning, regulating, supporting Loss of biodiversity.	<ul style="list-style-type: none"> • Avoid fragile ecological zones and protected areas • Avoid siting in forest zones • Avoid critical habitat zones

अस्त्र प्रशासनिक अधिकारी
 विंस मंत्र
 काला देश

Mitigation Measures for Selected Activities

Types of activities	Positive impacts	Adverse impacts	Mitigation objectives
biodiversity or critical habitat. Activities adversely affecting relatively undisturbed tropical forest.		☒ Forest cover	
Infrastructure			
Road building / rehabilitation (Earth roads, Gravelled roads, Ford crossing)	☒ Mobility and accessibility	<p>Depending on scale:</p> <ul style="list-style-type: none"> ☒ Soil / water / air pollution during construction and exploitation ☒ Noise ☒ Impact on flora & fauna (cutting of trees, degradation of protected areas) ☒ Slope stability ☒ Soil erosion 	<ul style="list-style-type: none"> • Ad hoc measures depending on type and size of road, location, and road design • Ensure that mitigation measures identified in EIA are implemented
Other small-scale constructions (e.g. Cereal banks)	Various, depending on the constructed infrastructure	☒ Damage or disturbance to sensitive ecosystems (site selection). <p>During construction:</p> <ul style="list-style-type: none"> ☒ Sedimentation of adjacent surface waters, Improper disposal of solid wastes. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ad hoc measures depending on type and size of construction • Ensure mitigation measures identified in EIA are implemented

सन्दर्भ शोतहरु :

WFP Environmental and Social Sustainability Framework -Version: March 2021

UNDP Social and Environmental Screening procedure - Version: March 2016

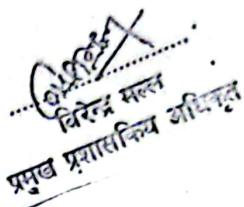
Government of Nepal, Environment conservation regulation, 2077

Government of Nepal, National Environment Policy, 2077

Asian Development Bank, Environmental Assessment Guidelines. 2003

प्राकृतिक संरक्षण विभाग
संघ प्रशासनिक अधिकारी

प्रमाणीकरण मिति: २०७९/०९/२५

आज्ञाले

नाम: विरेन्द्र मल्ल

प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

